

MICHAEL DUMMETT - YMMÄRTÄMISEN JA LOGIIKAN FILOSOFI

Michael Dummett (1925-) lienee sotienjälkeisen ajan vaikutukseltaan merkittävin brittifilosofi. Hän on toiminut lähes koko aikuisen ikänsä Oxfordin yliopistossa, ensiksi opettaen matematiikan filosofiaa ja lopulta logiikan professorina, mistä virasta hän jäi eläkkeelle vuonna 1992.

Pitkään Dummett tunnettiin ammatipiireissä juuri matematiikanfilosofian ja logiikan erikoisiantuntijana sekä yhtenä johtavista Frege-tutkijoista. Vuonna 1973 Dummett julkaisi järkälemäisen Fregen filosofiaa käsittelevän teoksensa ”Frege: Philosophy of Language”, johon sisältyi myös paljon Dummettin omia kielifilosofisia pohdiskeluja. Filosofien laajempaan tietoisuuteen hän tuli kuitenkin ymmärtämistä ja merkitystä koskevilla töillään 1970-luvun puolivälissä – viisikymppisenä! Dummettille onkin ollut henkilönä ominaista tietynlainen kiirettömyys akateemisella urallaan ja monenlaiset sivuharrastukset: hän on toiminut aktiivisesti rasismia ja ydinasevarustelua vastaan ja kirjoittanut mm. äänestämisen teoriasta, etiikan ja uskonnonfilosofian kysymyksistä sekä pelikorttien ja korttipelien historiasta (!).

Dummettin filosofia-käsitys on hyvin ankara: kielifilosofia ja merkitysteoria on hänen käsityksensä mukaan kaiken filosofian perusta ja lähtökohta; meidän on ensiksi ratkaistava merkitystä koskevat filosofiset kysymykset, ja vasta sen jälkeen meillä on toivoa saada lisävalaistusta – uudella tavalla merkitysteoreettisin käsittein muotoiltuihin – metafysiikan ongelmiin. Lienee reilua sanoa, että Dummettin käsitys filosofian tehtävistä ja luonteesta edustaa nykyisessä anglo-amerikkalaisessa filosofisessa yhteisössä hyvin pienenä vähemmistönä olevaa kantaa. Häntä voidaan ehkä pitää viimeisenä suurena puhdasoppisena analyyttisena filosofina.

Esimerkiksi ontologista peruskiistaa realismin ja idealismin välillä Dummett pitää vain vastakohtana kahden epäselvän metaforan välillä, jota ei voida ratkaista. Se olisi hänen mukaansa korvattava täsmällisellä merkitysteoreettisella kysymyksellä siitä, voidaanko lauseiden merkitys, mikä on perinteisesti samastettu lauseiden totuusehtojen kanssa, ymmärtää klassisen logiikan mukaisesti (jossa jokainen mielekäs lause on joko tosi tai epätosi).

Dummettin ajattelun lähtökohtana on kielen ymmärtäminen: ”Merkityksen teoria on ymmärtämisen teoria”. Henkilö ymmärtää kieltä kun hän tietää sen ilmaisujen merkitykset. Toiseksi, hän nojaa wittgensteinilaiseen iskulauseeseen, jonka mukaan ilmaisen merkitys on sen käyttö. Jotta kieltä voisi ylipäättään oppia ja ymmärtää, sen merkitysten on ilmentävä julkisessa kielellisessä käytäytymisessä, Dummett ajattelee. Mutta, hänen päättelynsä etenee, monien lauseiden kohdalla on mahdotonta varmentaa, ovatko ne tosia vai epätosia, ja täten niiden totuusehdot eivät ole tiedettävissä. Näin kielen puhujat eivät tietäisi lauseidensa totuusehtoja ts. merkitystä, eli eivät ymmärrä kieltänsä!

Dummettin ratkaisu tähän dilemmaan on radikaali: klassinen totuuden käsite ei kelpaa – kuten filosofit Fregestä Davidsoniin olivat merkityksen ja totuusehdot samastaessaan ajatelleet – merkitysteorian perustaksi, vaan sen on nojattava johonkin mikä ei mene inhimillisen tiedettävyyden tuolle puolen: Dummettin vaihtoehto on perustellun väitettävyyden tai todennettavuuden käsite. Mutta ratkaisulla on hintansa, jonka Dummett on valmis maksamaan: perinteinen logiikka ei pidä kaikilta osin paikkaansa. Klassisesta ”kolmannen poissuljetun laista” on luovuttava, ja jotkut mielekkäät lauseet eivät ole sen enempää tosia kuin epätosiakaan. Tämä Dummettin johtopäätöksensä oleva kanta tunnetaan nimellä ”anti-realismi”.

Dummett ei toki ole ensimmäinen, joka esittää, että logiikkaa olisi näin korjattava. Samaa ovat pitkään väittäneet nk. intuitionistisen matematiikanfilosofian kannattajat. Mutta tämä lähestymistapa perustuu tiettyyn idealistiseen metafysiiseen käsitykseen matemaattisten olioiden olemassaolosta ja rajoittuu matemaattisiin väittämiin. Dummett sen sijaan korostaa, että hänen ymmärtämisen käsitteeseen perustuva argumenttinsa ei liity mihinkään erityiseen tiedon alaan – eikä epämääräisiin metafysiisiin teeseihin – vaan on yleispätevä ja soveltuu erilaisiin tiedonaloihin matematiikasta fysiikkaan ja historiaan. Dummettin yksi tunnettu teesi onkin, ettei menneisyys ole määrätty: jos meillä ei ole mahdollisuutta enää ratkaista jotain menneisyyttä koskevaa väitettä (esim. ”1.1.1920 Bertrand Russell aivasti 47 kertaa”), tämä lause ei ole tosi eikä epätosi. Todellisuus on objektiivinen mutta siinä on aukkoja.

Dummettin äärimmäiset johtopäätökset ovat luonnollisesti herättäneet paljon vastalauseita, mutta hän on myös saanut paljon seuraajia, joista mainittakoon Crispin Wright ja Neil Tennant. Mutta olipa Dummettin johtopäätöksistä mitä mieltä hyvänsä, hänen argumentaationsa ainakin osoittaa, että tietyt perinteisessä analyyttisessä filosofiassa yleisesti hyväksytyt käsitykset eivät voi kaikki yhdessä olla tosia. Tämä on hänen kestävä antinsa filosofialle.